

неопрагматизмом, але й картина нашої залежності від цього ігнорування. В якому сенсі? В сенсі того, що власна думка автора про себе визначає наше розуміння його філософських напрацювань. Авторське саморозуміння відрізняється від позитивного сприйняття його ідей нами як філософами, як дослідниками. Позитивне сприйняття ідей чітко розрізняє суб'єкта і об'єкта інтерпретації. Це уможливує захоплення дослідженням певних тенденцій автора, не стаючи їх прихильником.

«Поряд із інтелектуальною відповідальністю чи, точніше сказати, паралельно присутній факт інтелектуальної колонізації» [2, с. 192]. Якщо дослідник не критично сприймає авторську позицію, а саме у її єдності життєвого і творчого зрізу, є загроза отримати інтелектуально-колонізоване розуміння автором себе самого за власну позицію дослідника. Наразі, Фуллер пропонує розрізнити інтелектуальну відповідальність автора (на прикладі Куна), інтелектуальну відповідальність наставника/влади (на прикладі сприяння Конанта розвитку Куна як історика та теоретика науки).

Проте, є ще й інтелектуальна відповідальність критичного читача (наприклад, читач статті), завдання якого відкриття нових дослідницьких горизонтів.

Отже, автором йдеться про специфіку соціальної епістемології як особливої теорії, з притаманними їй рисами, про дослідження, яке разом із епістемологією в цілому досліджує «знання», але має також і коло проблематики, яке б дало їй право називатися «соціальною епістемологією» свідчить розгляд її представниками наступних трьох напрямів в межах неї самої, про які йшлося вище (вплив свідчення одного агента на формування вірування іншого, статус колективного агента та оцінка діяльності інституції чи системи для агента (індивідуального чи колективного)). Крім того, зображена одна із перспектив розгляду наукового пізнання в соціальній епістемології. В сенсі застосування теоретичного апарату соціальної епістемології до конкретного епізоду в історії філософії науки (теоретизування Т. Куном та К. Поппером). Як було виявлено з ідей Фуллера, проблема відповідальності інтелектуалів за власні ідеї є центральною для розуміння соціальної ролі науки. Ним йдеться про вплив походження ідей на їх науково-етичну оцінку. Тобто те, як ми розуміємо ці дві концепції наукових революцій залежить від того, як саме вони сприйняті суспільством, бо це сприйняття має здатність деформувати наші концепції.

Список використаних джерел

1. Социальная эпистемология: идеи, методы, программы / Под редакцией И. Т. Касавина. – М.: «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2010. – 712 с.
2. Фуллер С. Этот сезон в Ибанске: Хайдеггер, Кун и интеллектуалы в плену прагматизма // Эпистемология & философия науки. – 2004. – Т. II. – №2. – С.168–194.
3. Чертова Е. Л. Контекст старой дискуссии. О книге Стива Фуллера «Кун против Поппера» // Эпистемология & философия науки. – 2004. – Т. II. – №2. – С.238–245.
4. Fuller Steve. Kuhn vs Popper. Revolution in science. – Cambridge: Icon Books, 2003. – 227 p.
5. Social Epistemology [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://plato.stanford.edu/entries/epistemology-social/>

References

1. Social'naja epistemologija: idei, metody, programmy / Pod red. I. T. Kasavina. – M.: «Kanon+» ROOI «Reabilitacija», 2010. – 712 s.

2. Fuller S. Etot sezon v Ibanске: Haideger, Kun i intelektualy v plenu pragmatizma // Epistemologija & filosofija nauki. – 2004. – T. II. – №2. – С.168–194.

3. Chertkova E. A. Kontekst staroi discussii. O knige Stiva Fullera «Kyn protiv Poppera» // Epistemologija & filosofija nauki. – 2004. – T. II. – №2. – С.238–245.

4. Fuller Steve. Kuhn vs Popper. Revolution in science. – Cambridge: Icon Books, 2003. – 227 p.

5. Social Epistemology [Electronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://plato.stanford.edu/entries/epistemology-social/>

Malishena Y. O., postgraduate at the Theoretical and practical philosophy department, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), yuliawa.makonya@mail.ru

Main reserchers interests of social epistemology

The article is devoted to three branches of social epistemology around «social testimony/evidence», «collective agent», «institutions and systems». Since, according to these problems, social epistemology assesses the epistemic quality of individual and collective doxastic attitudes and the epistemic consequences of the adoption certain institutional arrangements.

Keywords: social epistemology, «social», social testimony/evidence, doxastic attitude, individual agent, collective agent, science.

* * *

УДК 1(09)

Мартинів Р. С.,
кандидат філософських наук, доцент кафедри
філософії, соціально-політичних та правових наук,
Донбаський державний педагогічний університет
(Україна, Слов'янськ), Martynovrs81@gmail.com

Білоус М. А.,
студент кафедри філософії, соціально-політичних
та правових наук, Донбаський державний
педагогічний університет (Україна, Слов'янськ),
fmbelousmikhail@gmail.com

ФЕНОМЕН ШИЗОФРЕНОГЕННОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ФІЛОСОФІЇ І ПСИХІАТРІЇ

Мета роботи полягає у визначенні феномену шизофреногенної комунікації в філософії та психіатрії. Авторами запропонована феноменологія міжособистісного спілкування як джерела аномальності людини. У статті показана доцільність логіки дослідження людини у філософсько-клінічному дискурсі як перехід від розгляду феноменів його внутрішнього досвіду до аналітики концепцій комунікативної взаємодії. Розкрито загрозу передачі патернів подвійного послання дитини на метафоричному рівні засобами невербальної та вербальної комунікації. Показано негативне значення неможливості виходу з даної комунікативної ситуації та змушене пристосування дитини до неї. Доведено, що відкритість дитини є і небезпечною, і перевагою, оскільки в неї є шанс стати вільною творчою особою, але ж є і небезпека перетворитися на абсолютно залежну істоту. У якості провідного фактору розглянуті не біологічні, а комунікативні та соціокультурні чинники.

Ключові слова: комунікація, філософія, психіатрія, подвійні послання, шизофренія, корекція.

Перспективи актуалізації філософії комунікації пов'язані з реалізацією конструктивного синтезу метафізичних, культурологічних, соціологічних, дискурсивних досліджень комунікативних практик, з осмисленням комунікації як що конструюють фактора соціальної та персональної реальності. Філософська теорія комунікації прояснює сенс процесів, функцій, завдань соціальної взаємодії. Комунікативні механізми, предмет, сутність комунікації, суб'єкти, досить варіативно тлумачаться в різноманітних філософських доктринах. Особливої актуальності набуває дослідження шизофреногенної комунікації, патернів, які у сучасній соціокультурній та міжособистій ситуації, застосовуються для розкриття реальності та виробництва психотичних феноменів. Зважаючи на те, що основою хвороб найчастіше є не біологічна аномалія, а ексцеси комунікації, для нас

вагомим є не аналіз феномена внутрішнього світу людини, а, насамперед, розвідки концепцій між особистої соціальної взаємодії.

Сучасні філософські дослідження комунікації розглядають її не тільки та не стільки як обмін інформаційними повідомленнями між індивідами та мовне спілкування; у сучасному філософському вимірі до сфери аналізу комунікації долучені і економічні обміни (Ж. Бодрійяр), і обмін поглядами у вуличних сценах (Е. Гідденс), трансляція міфів (К. Леві-Строс, Р. Барт), міжособистий діалог (М. Бубер), відмерлі пам'ятники і тексти культури (Ю. Лотман). Філософські дослідження шизофреногенної комунікації представлені у роботах О. Власової та О. Косілової [2; 3].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Складність та багатовимірність досліджуваного феномену, переваги та вади його дослідження у парадигмально різних традиціях зумовили в якості головної мети статті аналітику шизофреногенної комунікації у філософсько-клінічному дискурсі та психіатрії.

Під кінець XVIII ст. виникають перші спроби медикаментозного лікування психічних розладів у людей: в цей період також починають застосовувати систему фізичного впливу на організм хворого (гамівні сорочки, фізичні покарання, обливання холодною водою та ін.). В епоху Просвіти виникають перші спроби класифікації психічних розладів, виявлення симптомокомплексів цих хвороб та їхньої етіології. В 1860 році французький психіатр Б. Морель запропонував психічне захворювання, головним симптомом якого була непослідовність мислення, назвати раннім слабоумством. Вже в 1870 році німецькі психіатри Л. Кальбаум і Е. Гекер пропонують таку назву безумства – гебефренія або гебефренічна деменція, яка супроводжується непослідовністю мислення і мови, а також неадекватністю поведінки. В період з 1893 по 1896 рр. німецький психіатр Е. Крепелін вивів свою класифікацію безумства, в якій виділяв 2 форми: раннє слабоумство і маніакально-депресивний психоз.

В 1908 році О. Блейер вперше ввів в медицину термін «шизофренія». Він стверджував, що під час хвороби відбувається втрата зв'язку між різними функціями свідомості, в наслідок чого зв'язність мислення і мови, емоційно-вольова регуляція поведінки людини втрачається. Блейер сформулював «ядро» шизофренії, яке містило в собі саме сутність патологічного процесу, а вторинними симптомами називав саме реакцію організму на хворобу. Симптомокомплекс шизофренії включав у себе: апатію (байдужість до навколишнього), абулію (слабкість вольової регуляції), аутизм (самозаглиблення), амбівалентність (присутність одночасно протилежних за змістом емоцій), асоціативність мислення (непослідовність), неадекватна афективність (різка варіативність емоційних реакцій). Отже, в цей період формуються діаметрально протилежні погляди на природу та сутність шизофренії, Крепелін пропонує невропатологічний підхід, а Блейер – психологічний.

В 30-х роках ХХ ст. Ясперс, Фрейд і Блейер стверджують, що психічне захворювання має свою внутрішню причину і сенс. В 1957 році американський письменник Поль де Крюї видає книгу «Боротьба з безумством», де подається опис психічного хвороби як порушення біохімічних процесів мозку, але водночас

велика увага приділяється хворобливим переживанням героя. Видання проголошує любов до хворого, в першу чергу, до його людської сутності.

В цей час на основі нових впливів у культурі виникає нова течія у філософії. – антипсихіатрія, головна ціль якої у розмежуванні норми і патології. Вона має значний вплив на погляди суспільства на проблему безумства. Англійський психіатр Р. Лейнг вважається «батьком» антипсихіатрії. В 1960 році вийшла праця Р. Лейнга «Розділене Я». В своїй праці з психічно хворими він виявив, що шизофренія – це зворотній хід розвитку «Я» до стану немовляти, звернення до внутрішнього «Я». Він вважає, що здорова людина має достатньо сил для підтримки зв'язку із зовнішнім світом і не помічає витрат енергії на це, в той час як психічно хвора людина не має необхідної кількості життєвих сил і є «онтологічно невпевненою». Світ своїми потоками енергії тисне на таку людину, тим самим викликаючи у неї страх і відразу. Лейнг не сумнівається в тому, що психоз – тяжка хвороба, але перш ніж стверджувати про сутність безумства, слід правильно виявити, що таке здоров'я.

Дослідження впливу сімейних факторів на протікання шизофренії почалися на основі комунікативного підходу, але вони мали два основних напрямки дослідження. Британська школа психіатрів і психологів (Дж. Браун, Дж. Вінг, К. Вон і Дж. Леф) в 1959 році проводила дослідження в клініці Моудслі над двома групами людей, хворих на шизофренію, в ході спостереження було виявлено, що у групи людей, яка поверталася після лікування в свої сім'ї частіше спостерігалася погіршення стану. Експериментальні зусилля науковців були спрямовані на виявлення індексу емоційної експресивності за допомогою Кембервільського сімейного інтерв'ю.

В 1956 році на чолі з антропологом Грегорі Бейтсоном та його співробітниками Д. Джексонем, Дж. Хейлі, Дж. Уїклендом були проведені дослідження сімей осіб, хворих на шизофренію, в Пало-Альто (Каліфорнія), в Уельському університеті, в Пенсільванському психіатричному інституті, в Національному інституті душевного здоров'я. Дослідження показали, що особистість хворого відображала хаотичну послідовність сигналів зовнішнього світу (або реакцій на них), це явище отримало назву подвійного послання «double bind» або теорії подвійних (несумісних) вимог. Бейтсон висвітлював питання подвійного послання в статтях «До теорії шизофренії», «Групова динаміка шизофренії», «Подвійне послання» та ін. [1, с. 47].

Концепцію шизофреногенної матері розробила клініцист Фріда Фромм-Райхман в 1948 році. Шизофреногенна матір – це холодний, прагнучий влади та домінування тип характеру матері, яка не реагує на потреби своєї дитини і у спілкуванні з нею реалізує свої неусвідомлені прагнення у саможерданні.

Характерні риси: домінування і гіперпротекція, відчуженість та відсутність партнерства у взаємовідносинах. Дитина для неї виступає у ролі цінного предмету, який потребує догляду, але не здатний до самої ідентифікації, не є рівноправним учасником комунікативної взаємодії.

Потрібно позбавитися ілюзії щодо все загальної любові матері до дитини. Значний внесок щодо

позбавлення від цієї ілюзії зробив Е. Фром у своїй роботі «Мистецтво любити», де доводив, що за декларацією любові криється прагнення до володіння. Часто батьки не бажають відпустити дитину, надати їй свободу, перетворюючи таким чином дітей у залежних від батьків духовних інвалідів, не здатних до прийняття рішень та власної відповідальності [1, с. 47].

Матір, яка не здатна любити свою дитину, часто змушена імітувати почуття, яке відсутнє. Вона прагне дистанціюватися від дитини, але дотримуватися з ним зв'язку, який потребує почуття суспільної пристойності.

При зближенні у шизофреногенній матері починає спрацьовувати механізм відштовхування, але діє він непрямым чином.

Існує два види таких матерів: – стенична (сильна) матір, якій притаманні параноїдальні риси характеру такі як: сила, влада, домінування. Вона не дає дитині повноцінно формуватися як особистості, бо знає, що необхідно її дитині, а що – ні; – стенична (слабка) матір, яка зовні має чітко виражену іпохондричність, невпевненість, прагнення до сталості в умовах життя, але в латентному стані знаходяться її параноїдальні риси, бо вона у своїй взаємодії з дитиною на метакомунікативному рівні вибудовує точно визначену систему правил, вимог і послідовностей у їхньому спілкуванні.

Спілкування дитини з матір'ю в даному випадку має наступну структуру: 1) буквальний рівень (безпосередньо вербальна взаємодія); 2) метакомунікативний (метафоричний) рівень, невербальна взаємодія шляхом передачі інформації через позу, жести, міміку, інтонацію, темп голосу.

Здатність розрізнати логічні типи сигналів у дітей хворих шизофренією відсутня, що призводить до таких порушень у сприйманні:

1. Труднощі у розумінні сутності повідомлень, що надходять із зовні.
2. Труднощі в розумінні сенсу власної вербальної і невербальної комунікації з іншими.
3. Труднощі в розумінні власних думок, відчуттів і сприйняття.

Характеристики сімейної ситуації в умовах подвійного послання:

1. Дитина віддає матері свою любов, тим самим викликаючи в неї прагнення встановити бар'єр між ними і неадекватне ситуації відчуття тривоги.
2. «Поведінка любові» з боку матері до дитини обумовлена не внутрішньо вираженими потребами матері, а почуттям обов'язку по відношенню до суспільства або до самого соціального статусу «матір».
3. Відсутність допомоги дитині іншого члена родини у роз'ясненні протилежних сигналів з боку матері.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проаналізувавши сутність взаємовідносин між матір'ю і дитиною можна зробити висновок, що природа виникнення шизофренії у дітей до кінця не вивчена, але часто причини криються у порушеннях комунікації у сімейному оточенні. На сьогодні неправильне виховання дітей матерями є доволі поширеним явищем. Концепції «double bind» і «шизофреногенна матір» багато раз підлягали нищівній критиці з боку вчених, але, водночас, вони відкрили нові напрямки для поглибленого дослідження особливостей пристосування хворого

шизофренією до умов життя в родині та соціумі, причин та умов психічних зривів у дітей. Розуміння сутності явища «подвійного послання» сприятиме можливості в майбутньому використовувати цей спосіб комунікативної взаємодії у роботі дефектологів з дітьми, стимулюючи таким чином прагнення дитини до пошуку виходу з психотравмуючої ситуації, особливо у підлітковий період, коли спілкування дитини з батьками набуває яскраво вираженого конфліктного характеру. У разі, коли дитина чинить опір суперечливим материнським вимогам, у неї є шанс бути здоровою; але для цього вона має розпізнавати сигнали різних логічних рівнів повідомлень. Більш високий, абстрактний рівень є заперечним для більш, низького, конкретного. Відповідно, дитина реагує тільки на більш сильне послання. Відкритість дитини є і небезпекою, і перевагою, оскільки в неї є шанс стати вільною творчою особою, але ж є небезпека перетворитися на абсолютно залежну істоту. Провідний фактор цього – у який тип комунікації включена дитина змалку. Головним недоліком концепції шизофреногенної комунікації є той факт, що суспільство у цілому також може бути патологічним, а сім'я часто все ж таки краще сучасних державних установ: якщо дитина у ранньому віці потрапляє до дитячого будинку, то це може привести до виникнення раннього дитячого аутизму. Тому не можна виключати сімейний фактор впливу з процесу розвитку особистості дитини, необхідно, перш за все, проводити психотерапевтичну і корекційну роботу в сім'ї для створення здорових умов становлення і формування особистості дитини.

Список використаних джерел

1. Бейтсон Г. Экология разума. Избранные статьи по антропологии, психиатрии и эпистемологии / Г. Бейтсон; Пер. с англ. – М.: Смысл, 2000. – 476 с.
2. Власова О. Феноменологическая психиатрия и экзистенциальный анализ: История, мыслители, проблемы / О. А. Власова. – М.: Издательский дом «Территория будущего», 2010. – 640 с.
3. Косилова Е. В. Изучение субъекта: от философии и психологии до психопатологии и эзотеризма / Косилова Е. В. // Методология и история психологии. – 2011. – №1. – С.102–121.
4. Фромм Э. Искусство любить. Исследование природы любви / Эрих Фромм. – М.: Педагогика, 1990. – 160 с.

References

1. Bejtson G. Jekologija razuma. Izbrannye stat'i po antropologii, psihiatrii i jepistemologii / G. Bejtson; Per. s angl. – M.: Smysl, 2000. – 476 s.
2. Vlasova O. Fenomenologicheskaja psihiatrija i jekzistencial'nyj analiz: Istorija, mysliteli, problemy / O. A. Vlasova. – M.: Izdatel'skij dom «Territorija budushhego», 2010. – 640 s.
3. Kosilova E. V. Izuchenie sub#ekta: ot filosofii i psihologii do psihopatologii i jezoterizma / Kosilova E. V. // Metodologija i istorija psihologii. – 2011. – №1. – S.102–121.
4. Fromm Je. Iskusstvo ljubit'. Issledovanie prirody ljubvi / Jerih Fromm. – M.: Pedagogika, 1990. – 160 s.

Martynov R. S., PhD, Associate Professor, Department of Philosophy, Socio–Political and Law Sciences, Donbass State Pedagogical University (Ukraine, Slavyansk), Martynovrs81@gmail.com

Bilous M. A., student, Department of Philosophy, Socio–Political and Law Sciences, Donbass State Pedagogical University Donbas State Pedagogical University (Ukraine, Slavyansk), fmbelousmikhail@gmail.com

The phenomenon of schizophrenic communication in philosophy and psychiatry

The purpose of this research is to identify the phenomenon of communication in philosophy and psychiatry. The authors propose a phenomenology of interpersonal communication as a source of human abnormality. The article shows the study of the logic of the subject in a philosophy–clinical discourse as a transition from its

consideration of the phenomena of inner experience to analytics of the concepts of communication. Children are seen to be endangered by a transmission of double bind patterns on a metaphorical level by means of non-verbal and verbal communication. It is proved that the child's openness is at one and the same time a risk but also an advantage, as it has a chance to become a free creative personality, but there is also the possibility of acquiring disease. The main reasons are considered to be not biological, but communicative and socio-cultural factors.

Keywords: communication, philosophy, psychiatry, double bind, mental illness, correction.

* * *

УДК 17.026.2+17.036+172.12

Маслікова І. І.,
кандидат філософських наук, доцент кафедри
етики, естетики та культурології, Київський
національний університет ім. Тараса Шевченка
(Україна, Київ), i.i.maslikova@gmail.com

СУСПІЛЬНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЯК МЕТА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ: СПРОБИ ЕТИЧНОЇ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ

Здійснюється критичний огляд сучасних англо-американських теорій добробуту та благополуччя, що обґрунтовують цілі політики ліберально-демократичної держави. Аналіз проблем індивідуального щастя, матеріального добробуту та суспільного благополуччя, дозволяє виявити проблемні місця етичних обґрунтувань філософії лібералізму та визначити сутність суспільного благополуччя як наявності в громадському просторі різних видів свобод та можливостей приймати рішення у встановленні законів, які визначають права і обов'язки громадян в демократичній державі.

Ключові слова: суспільне благополуччя, добробут, щастя, спільне благо, моральна та політична філософія лібералізму.

Етичні пошуки нормативної програми правильного життя завжди були пов'язані із проблемою щастя і благополуччя людини. В історії етики щастя мислилося як вище самоцінне благо або як одне з інструментальних благ, трактувалося як психічний стан, пруденційна цінність, функція задоволення, задоволення бажань і уподобань, складова благополуччя або повний його еквівалент. При цьому щастя традиційно актуалізувалося в трьох моментах. По-перше, в просторі індивідуального раціонального вибору щодо власного життя. По-друге, в просторі вибору підтримки і благодіяння щодо ближніх. По-третє, в просторі вибору і врахування індивідуальних інтересів в рамках неупередженої підтримки і благодіяння на адресу будь-якої іншої людини. Таким чином, міркування щастя або благополуччя знаходяться в основі будь-якої етичної аргументації, оскільки моральні відносини припускають зобов'язання благодіяння, доброзичливості і певного впливу на індивідуальне життя будь-якої людини [14, с. 93–94].

Вочевидь, що дані трактування щастя пов'язані з індивідуальною біографією суб'єкта щастя. Однак нового звучання тема щастя набуває, коли мова заходить не просто про індивідуальне щастя, а про щастя громадянина – члена політичної спільноти, чий статус визначається не скільки індивідуальним вибором способу життя, особистими переконаннями і психологічними схильностями або природною приналежністю до певної групи людей, а системою прав і обов'язків в рамках політичних відносин всередині держави. Відповідно виникає потреба не тільки опису певного «суспільного щастя» як змістовного наповнення «спільного блага», але й формування нормативних концептів «суспільного щастя» та «суспільного благопо-

луччя», які необхідно закладати в цілі державної політики і приписувати в якості обов'язкових для виконання у відповідних умовах інституційного устрою суспільства.

Звернення до сучасних англо-американським дискусій в соціальній етиці і політичній філософії лібералізму (Ж.–Ж. Руссо, Дж. Волдрон, Ф. Зелцнік, Л. фон Мізес, М. Нуссбаум, Дж. Ролз, В. Рудт, Л. Самнер, А. Сен, М. Сендел, Т. Скенлон) дозволить простежити спроби концептуального обґрунтування ідеї суспільного благополуччя.

Метою даної статті є критичний аналіз сучасних етичних теорій добробуту і благополуччя, що обґрунтовують цілі політики ліберально-демократичної держави.

Уперше в науковий обіг тема щастя громадян потрапляє в XVIII ст. у філософсько-етичних та економічних трактатах італійського історика і економіста Лудовіко Антоніо Муратори, який обґрунтував «publica felicitate» [8, с. 841]. Згодом Ж.–Ж. Руссо в невеликому есе «Про суспільне щастя» (On public happiness) вів мову про те, що «влада є лише засобом для досягнення мети, яка полягає в щасті людей» [12, с. 1], а завданням державного правління не може вважатися виключно забезпечення безпеки. «Щастя держави» – спільне благо, щастя для всіх – можливо завдяки прийняттю мудрих взаємодіючих для всіх громадян загальних законів [12, с. 5–6]. Таким чином, суспільне щастя в широкому сенсі має розумітися як свобода громадян вибирати закони, які б поєднували їх. Змістовно щастя громадян має вираз у багатстві, що дозволяє задовольняти фізичні потреби і бажання, пов'язані з розкішшю, добре налагодженою торгівлею і процвітаючими мистецтвами [12, с. 7]. При цьому саме суспільне щастя, що займає центральне місце в ідеї громадського договору, слугує підставою для розрізнення між громадянином і простою особистістю. Процес досягнення суспільного щастя супроводжується прийняттям моральних зобов'язань, що виникають виключно з правових відносин, а не з особистих схильностей.

Надалі актуалізація питань «суспільного щастя» в термінології благополуччя і добробуту здійснювалася в зв'язку з розвитком доктрини лібералізму в різних його проявах – класичного лібералізму, «лібералізму загального добробуту» (Welfare Liberalism), «комунітаристського лібералізму» (Communitarian Liberalism), в руслі ідей рівності, свободи і раціональності, що надають можливості особистісного розвитку, самовираження та реалізації життєвих планів громадян. При цьому класичний лібералізм проголошував досить зрозумілу мету – «надати людям єдину річ – мирний, спокійний розвиток матеріального добробуту для всіх, щоб у такий спосіб захистити їх від зовнішніх причин болю і страждань, наскільки це взагалі лежить у сфері компетенції суспільних інститутів. Зменшити страждання, збільшити щастя – це його мета» [4, с. 18], тим самим окреслюючи вимогу максимізації спільного блага (common good), яке змістовно пов'язувалося із добробутом. Комунітаристський лібералізм [2, с. 50–51] акцентує увагу на більш специфічній вимозі «суспільного блага» (public good) та ідеалах благого життя (good life) [1, с. 83], що забезпечують збереження єдності політичної спільноти.

При цьому варто зазначити, що коректний аналіз сучасних концепцій потребує термінологічного розрізнення